

УДК 811.16+821.16

ISSN 1450–5061

Славистика

<http://www.slavistickodrustvo.org.rs/izdanja/slavistika.htm>

Выпуск XVI (2012)

Редакционная коллегия

д-р Лиляна Баич, д-р Вера Белокапич Шкунца,
д-р Петар Буняк, д-р Ксения Кончаревич,
д-р Верица Копривица, д-р Богдан Косанович,
д-р Боголюб Станкович, д-р Срето Танасич,
д-р Елена Юрьевна Иванова (Россия), д-р Иво Поспишил (Чехия)

И. о. главного редактора и ответственный редактор
Петар Буняк

СЛАВИСТИЧЕСКОЕ ОБЩЕСТВО СЕРБИИ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Белград • 2012

УДК 811.16+821.16

ISSN 1450–5061

Славистика

<http://www.slavistickodrustvo.org.rs/izdanja/slavistika.htm>

Књига XVI (2012)

Уређивачки одбор

др Љиљана Бајић, др Вера Белокапић Шкунца,
др Петар Буњак, др Ксенија Кончаревић,
др Верица Копривица, др Богдан Косановић,
др Богољуб Станковић, др Срето Танасић,
др Јелена Јурјевна Иванова (Русија), др Иво Поспишил (Чешка)

В. д. главног уредника и одговорни уредник
Петар Буњак

СЛАВИСТИЧКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
Београд • 2012

ДОПРИНОС БОГОЉУБА СТАНКОВИЋА ПРОУЧАВАЊУ АСИНДЕТИЗМА**

У раду се указује на значај радова професора Богољуба Станковића посвећених проучавању асиндетских реченица у српској науци о језику. Б. Станковић је написао четири рада из ове проблематике. У три рада он ову појаву изучава контрастивно у српскохрватском и руском језику, а један је посвећен асиндетизму у народним пословицама које је објавио Вук Ст. Караџић. Прије ових радова код нас се нико није озбиљније бавио проблемом асиндетских реченица. Мада се ови радови првенствено баве контрастивним изучавањем два словенска језика, они представљају и значајан допринос српској синтаксичкој науци.

Кључне ријечи: синтакса, сложена реченица, асиндетске реченице.

У синтакси се говори о два типа реченица – о простим и сложеним реченицама. Кад је ријеч о сложеним, оне се опет дијеле у двије групе: независносложене и зависносложене реченице. Најизразитији синтаксички показатељ припадности сложених реченица једном од ових типова јесу везници којим се повезују просте реченице у сложеној. Међутим, у српском језику, као и у другим словенским језицима, релативно често се јављају сложене реченице које немају везник између простих реченица које их образују. Наше граматике ову појаву познају, али им нису придавале довољно значаја, а на такве реченице није више пажње скретано ни у стручној литератури¹. Обично се при опису неког типа зависних или независних сложених реченица напомене да се оне могу јавити и без везника. То је, слабу проученост тих реченица, осамдесетих година прошлог вијека запазио професор Богољуб Станковић занимајући се контрастивним изучавањем ових реченица у српско(хрватско)м и руском језику. Овим реченицама он је посветио четири рада. Два рада су претходно саопштена на међународном састанку слависта у Вукове дане, а један на 10. међународном конгресу слависта у Софији 1988. године. Овај посљедњи наведени (мада није посљедњи настао) је најпотпунији. Први рад посвећен асиндетским реченицама прочитао је проф. Станковић на Међународном научном скупу у Вукове дане, у септембру 1985, објављен годину дана касније [Станковић 1986]. У њему он говори о асиндетским реченицама с условним и временским значењем у српскохрватском и руском језику. Ту се аутор не бави посебно проблемом самог асиндетизма као синтаксичког проблема, али ипак истиче да би асиндетске реченице зависног односа

* sreto.tanasic@ijs.sanu.ac.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта 178021 *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Написао сам на један краћи чланак посвећен асиндетизму прије Станковићевих радова [Рашовић 1959 : 161–166]. Касније су се појавили још неки радови с том проблематиком [Соколовић 1996; Степановић 2008].

било прихватљивије називати асиндетске реченице које се могу доводити у корелацију са синдетским реченицама зависног односа [Станковић 1986, 179]. У каснијим његовим радовима ова напомена показале се значајном.

На почетку рада професор Богољуб Станковић је изнио запажање да се у српскохрватској граматичкој литератури скоро и не указује на постојање асиндетских реченица с условним и временским значењем, мада се оне јављају у разговорном језику и пословицама доста често, а има их и у књижевним дјелима. Што се тиче структуре, проф. Станковић је уочио да се код асиндетских реченица са условним и временским значењем компонента² у којој се исказује условно или временско значење увијек налази у почетку сложене реченице. Даље он истиче да се на основу структуре, употребе глаголских облика у предикатима и лексичког садржаја често може утврдити о којој врсти значења се ради у таквим реченицама – о реченицама с чистим условним значењем, с чистим временским значењем или је ријеч о асиндетским реченицама с комплексним условно-временским односно временско-условним значењем [Станковић 1986: 179]. У раду је даље показано како се реализују једне и друге реченице; показано је и који се глаголски облици јављају у предикатима прве и друге клаузе. Заиста је такав пут у идентификацији асиндетских реченица био нов у нашој научној литератури. Такође, у раду су наведени и примјери реченица које се могу тумачити, зависно од контекста, као условне и као временске, односно и као временске и као условне.

У другом дијелу рада Богољуб Станковић говори о овим реченицама у руском језику и већ на почетку истиче да су у руском језику такве реченице „изразитије, те се и руска синтаксичка наука овим реченицама бави дуго и подробно“ [Станковић 1986: 182]. У трећем дијелу рада аутор подвлачи да је знатно већи број типова асиндетских реченица са условним и временским значењем у руском језику разлог њихове веће конкурентности према синдетским реченицама, што је и разлог и њихове веће фреквенције у руском језику. На језичком материјалу је затим показао како се неједнакост у фреквенцији ових реченица у два словенска језика одражава на превођење с једног језика на други.

Овај рад има значај зато што се у њему указује на постојање асиндетских реченица и у српско(хрватско)м језику и што показује да се коришћењем таквих реченица код превођења с руског језика може добити вјернији превод, посебно кад оне носе и информације стилистичке природе.

Један рад посветио је професор Богољуб Станковић асиндетским реченицама у Вуковим народним пословицама [Станковић 1988а]. Интересантно је ауторово запажање да се у пословицама које је сакупио Вук Ст. Караџић налази око 3% оних које имају асиндетску структуру. Ту су најчешће зависносложене реченице са условним, узрочним и временским значењем. И овом приликом он је запазио да се ови типови асиндетских реченица у српскохрватским граматикама готово и не спо-

² Данас се често за просте реченице у сложеној употребљава термин *клауза*, чему се може приписати и добрих и лоших страна. Ја ћу у овом раду, по тој већ прилично устаљеној пракси, користити термин *клауза* и кад је посриједи асиндетска реченица, за шта проф. Станковић користи термин *компонента*.

мињу [Станковић 1988а: 391]. Такође, у народним пословицама су релативно честе и асиндетске реченице које се могу довести у корелацију са супротним и саставним реченицама: У радише свега бише, у штедише још и више; Варвара вари, Сава хлади, Никола куса [Станковић 1988а: 392].

Кад су посриједи асиндетске реченице које се могу доводити у корелацију с зависносложеним синдетским реченицама, аутор опет прво помиње оне с условним значењем, због њихове бројности, и показује да је код њих познат распоред глаголских облика у клаузама. А кад је ријеч о пословицама гдје се исказују узрочни односи, аутор наводи већи број примјера у којим се у другој клаузи износи узрок оног што се саопштава у првој клаузи: Накваси мало, нијесам баш из Сарајева [Станковић 1988а: 394]. Кад се у реченицама могу препознати узрочно-последични односи, клауза која носи то комплексно значење налази се на првом мјесту: Твоје је дијете, ти му име ђени. У продужетку наводи проф. Станковић и такве примјере у којима се може идентификовати и више од два значења: Пуне очи, пуно и срце – узрочно, условно, последично, временско, закључно и саставно значење [Станковић 1988а: 395]. У раду се наводе и примјери за неке друге типове асиндетских реченица.

На крају је аутор изнио врло значајно запажање да је само мали број форми асиндетских реченица заступљених у народним пословицама које се не јављају и у савременом српском језику.

Није мање интересантан ни рад у коме проф. Станковић анализира комуникацијске функције асиндетских реченица у српскохрватском и руском језику [Станковић 1988б]. Овај рад настао је посљедњи међу његовим радовима посвећеним асиндетизму³. На почетку истиче се да се и међу овим реченицама могу разликовати обавјештајне, упитне и волунтативне. Обавјештајне су најчешће у оба језика [Станковић 1988б: 175]. Упитне су нарочито карактеристичне за разговорни стил у руском језику. Најчешће су у корелацији са зависносложеним синдетским реченицама, првенствено са узрочним и декларативним: Полежаћеш мало, уморан си? – Полежаћеш мало јер си уморан?; Мислиш, стићи ћемо на воз? – Мислиш да ћемо стићи на воз? [Станковић 1988б: 175].

У раду се показује како асиндетске реченице које носе комплексна значења имају и другачије комуникацијске вриједности од синдетских реченица, гдје је увијек исказан једнозначан садржај. Чак и кад је асиндетска реченица једнозначна, сматра аутор, она може да носи и додатне, пратеће информације прагматичног карактера какве корелативна синдетска реченица нема. Посебно је увећан комуникацијски капацитет асиндетских реченица у народним пословицама, истиче Богољуб Станковић и показује то на примјеру пословице *Далеко од очију, далеко од срца*. Пуноћа комуникацијског потенцијала карактеристика је асиндетских реченица, односно пуноћом потенцијалних порука може се објаснити и честа појава асиндетских реченица у новинским насловима, сматра он. Које ће значење бити

³ То се да закључити по чињеници да се у првој фусноти Б. Станковић позива на остале своје радове посвећене асиндетизму.

у питању, открива се или из поднаслова или из самог текста који слиједи послје таквог наслова.

Најзначајнији и најобимнији рад посвећен асиндетским реченицама саопштио је проф. Богољуб Станковић на 10. међународном конгресу слависта у Софији 1988: *Асиндетске реченице у руском језику и њихови српскохрватски еквиваленти* [Станковић 1987]. Аутор се у том раду прво осврће на резултате изучавања асиндетских реченица у руској науци од педесетих година двадесетог вијека па до времена настанка његовог рада. Уочио је да расте занимање научника за ову проблематику у руском језику. Показао је да у руској синтаксичкој литератури постоје различити погледи на асиндетске реченице – најраспрострањеније је гледиште да су асиндетске реченице посебан структурно-семантички тип сложених реченица, а с појавом Академијине граматике из 1980. године постоји и став да се не ради о сложеним реченицама, већ да је ријеч о посебним асиндетским спојевима реченица [Станковић 1987: 65]. Даље аутор указује на чињеницу да између асиндетских и синдетских постоје извјесне разлике у погледу исказивања предиката – код асиндетских реченица је шири избор глаголских облика у тој позицији. Истиче се тако да у асиндетским реченицама у којима се исказује условно или временско значење у клаузи која носи то значење може јавити и императив у предикату, док за одговарајуће синдетске то не важи. Такође, разлика се јавља и у погледу распореда клауза, али сад је већа рестрикција код асиндетских реченица: код таквих реченица клаузе у којима се исказује условно или временско значење долазе обавезно на почетак, а код синдетских реченица распоред је слободан [Станковић 1987: 68]. Као важну разлику наводи проф. Станковић и разлику између асиндетских и синдетских реченица и на стилистичком плану, било да су маркиране припадношћу одређеном функционалном стилу, било да у тексту имају одређене стилске задатке. Ово уводно излагање о асиндетским реченицама аутор своди на закључак „да се оне у српскохрватској граматизи⁴ неоправдано и неадекватно свде на независно-сложене и зависно-сложене реченице и проучавају у оквиру паратаксе и хипотаксе. Асиндетске реченице се истина по смислу могу доводити у везу са синдетским реченицама, али се не могу изједначавати с њима и интерпретирати као истоветне јединице“ [Станковић 1987: 70]. Свакако је овакав суд о асиндетским реченицама у нашој литератури значио новост и научни помак. Питање је, међутим, колико је овај рад оставио трага у нашој лингвистичкој науци.

У наставку рада аутор пореди стање у руском и српскохрватском језику. На основу увида у литературу он закључује да се асиндетским реченицама у руском језику исказују бројни смисаони односи и он наводи повелики списак асиндетских реченица које се издвајају у Академијиној руској граматизи. Будући да код нас није посвећивана пажња асиндетизму, проф. Станковић на основу поређења језичке грађе закључује да и у српскохрватском језику постоје бројне врсте асиндетских реченица, што по њему треба да се користи и приликом превођења с руског на српски језик. Превођењем руске асиндетске српскохрватском синдетском реченицом

⁴Појава је посматрана првенствено у граматизи: [Стевановић 1969].

често се добија својеврстан сурогат, не и потпун еквивалент, истиче аутор. Он указује да постоји велика идентичност међу реченицама са значењем саставног и раставног набрајања, супротстављања, успоређивања и неусклађености, мања је подударност између асиндетских реченица које су корелативне са зависносложеним условним, временским, узрочним, циљним, посљедичним, допусним реченицама пошто су такве асиндетске реченице у руском језику много фреквентније а карактерише их разноврсност конструктивних видова [Станковић 1987: 71]. У продужетку рада он пореди могућности два језика са таквим реченицама и показује како се код превођења због неједнаких могућности два језика при превођењу губи нешто од смисла. Наведено је и више примјера гдје се могу према руским асиндетским наћи српскохрватске, али је проблем што наша граматика не наводи такве асиндетске реченице.

На крају рада Богољуб Станковић извучи више вриједних закључака. Прво, показало се да руски језик располаже богатијим репертоаром асиндетских реченица, посебно међу оним које стоје у корелацији са синдетским зависносложеним реченицама. Друго, анализа је показала да и српскохрватски језик располаже значајним репертоаром асиндетских реченица тога типа. Треће, сфера употребе асиндетских реченица слична је у оба језика – оне се не јављају само у разговорном језику, већ су заступљене и у књижевноумјетничком и журналистичком функционалном стилу. Четврто, стилистичка маркираност оваквих реченица разлог је да се у преводилачкој пракси траже њихови еквиваленти у два језика. Пето, битна одлика асиндетских реченица је имплицитно исказивање значења и вишезначност бројних конструктивних видова, што се мора имати у виду и што је разлог да их не треба сводити на најближе синдетске. Јер, разлика између асиндетских и синдетских реченица није само у одсуству или присуству везника у њима [Станковић 1987: 80–81].

Ова кратка анализа довела је до увида који се у најкраћем може свести на следеће. Професор Богољуб Станковић почео се занимати асиндетским реченицама средином осамдесетих година двадесетог вијека, када је руска синтаксичка наука била постигла значајне резултате на томе плану. Професор Станковић се одлично упознао с тим достигнућима. Иако се бавио контрастивним изучавањем ове синтаксичке појаве у руском и српскохрватском језику, професор Станковић је изнио доста нових чињеница које се тичу асиндетизма у српском језику. Он је показао да је асиндетизам распрострањен и у савременом српском језику, и да се не јављају само асиндетске реченице које стоје у корелацији са независним сложеним, већ и оне које су у корелацији са зависним сложеним реченицама, те да су асиндетске реченице највише заступљене у разговорном, књижевноумјетничком и журналистичком стилу. Такође, истакао је да је битна одлика асиндетских реченица – имплицитно исказивање значења и вишезначност бројних конструктивних видова, што се мора имати у виду и што је разлог да их не треба сводити на најближе синдетске. Будући да се у дотадашњој нашој научној и граматичкој литератури није посвећивало довољно пажње проблему асиндетизма у синтакси, то је могло подстаћи истраживања ове појаве и код нас. Међутим, то се није десило; последице ових радова наша српска синтаксичка библиографија није битно повећана радовима из ове проблематике,

што је за жаљење. У сваком случају, с пуно разлога може се констатовати да је Богољуб Станковић у овим својим радовима дао значајан допринос изучавању асиндетизма у нашој српској синтаксичкој науци, и његов рад у овој области синтаксе није само допринос конфронтативном изучавању руског и српског језика. Будућа истраживања асиндетских реченица у српском језику свакако ће морати узимати у обзир и резултате које је постигао професор Богољуб Станковић.

ЛИТЕРАТУРА

- Станковић 1986 – Богољуб Станковић, *Асиндетске реченице са условним и временским значењем у српскохрватском и руском језику*. Научни састанак слависта у Вукове дане, 15/1, 179–188.
- Станковић 1987 – Богољуб Станковић, *Асиндетске реченице у руском језику и њихови српскохрватски еквиваленти*. Јужнословенски филолог, XLIII, 65–82.
- Станковић 1988а – Богољуб Станковић, *Асиндетизам у Вуковим пословицама*. Научни састанак слависта у Вукове дане, 17/2, 391–397.
- Станковић 1988б – Богољуб Станковић, *Комуникацијске функције асиндетских реченица у српскохрватском и руском језику*, Књижевност и језик, 1988/2, 174–179.
- Стевановић 1969 – Михајло Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II. Синтакса*, Београд.
- Рашовић 1959 – Ђорђе Рашовић, *О асиндетској хипотакси*. Књижевност и језик, VI/3–4, 161–166.
- Соколовић 1996 – Мирјана Соколовић, *Јукстапониране реченице у делу Стевана Сремца*, in *Књижевно дело Стевана Сремца – ново читање*, Ниш, 127–143.
- Степановић 2008 – Страхинја Степановић, *Асиндетске синтаксичке структуре у роману „Фолиранти“*. Прилози проучавању језика, 39, 259–274.

Срето Танасић

ВКЛАД БОГОЉУБА СТАНКОВИЧА В ИЗУЧЕНИЕ БЕССОЮЗИЯ

Резюме

Профессор Боголюб Станкович проявлял научный интерес к бессоюзным предложениям в середине 80-х гг. XX века, в свои лучшие творческие годы. К этому времени русская синтаксическая наука уже достигла значительных результатов в данной области. С этими достижениями проф. Станкович был хорошо знаком и применял их в своих трудах. Он опубликовал в конечном счете четыре статьи, посвященные вопросу бессоюзия. Хотя проф. Станкович занимался сопоставительным исследованием синтаксических явлений в русском и сербскохорватском языках, он представил множество новых фактов, касающихся бессоюзия и в сербском языке. В своих трудах он наглядно показал, что бессоюзие присутствует и что бессоюзные предложения, соотносящиеся не только со сложносочиненными, но и со слож-

ноподчиненными, представлены чаще всего в разговорном, литературно-художественном и публицистическом стилях сербского языка. В предшествующей сербской научной и грамматической литературе вопросу бессоюзия в синтаксисе уделялось недостаточное внимание, и первопроходческие работы проф. Станковича могли стать стимулом к исследованию этого явления в сербском языке, но этого, к сожалению, не случилось: число трудов на эту тему в сербской синтаксической библиографии впоследствии увеличилось весьма незначительно. Необходимо, однако, подчеркнуть, что Боголюб Станкович в своих трудах не только продвинул сопоставительное изучение русского и сербского языков, но и внес значительный вклад в изучение бессоюзия в сербской синтаксической науке. Будущим исследователям этого явления в сербском языке, вне всякого сомнения, придется считаться с достигнутыми им результатами в этой области синтаксиса.

Ключевые слова: синтаксис, сложное предложение, бессоюзные предложения.

Примљено 19. 04. 2012.

Прихваћено за штампу 31. 07. 2012.